



مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر قصد کارآفرینانه در

بین کشورهای کانادا، آلمان و هندوستان با ایران

### A Comparative Study of Technical and Vocational Curriculum with an Emphasis on Entrepreneurial Intention in Canada, Germany, India and Iran

تاریخ دریافت مقاله: ۰۳/۰۲/۱۳۹۶؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۲۲/۰۶/۱۳۹۶

M. Baniameriyan M. Javadipour (Ph.D)

R. Hakimzadeh (Ph.D) K. Dorrani (Ph.D)

E. Khodet (Ph.D) M.H. mobaraki (Ph.D)

**Abstract:** The purpose of this research to compare vocational curriculum in three successful countries in education of vocational skills and entrepreneurship in comparison with Iran. In this study, the practical descriptive research was performed within comparative-study method of George Brody. The purposes, contents, and methods of teaching and assessment were investigated by though the approach of developing the learners' motivations for entrepreneurship. The results of this study showed that curriculum purposes and contents in Iran and the three chosen countries are similar and they move toward cultivating motivations and skills for entrepreneurship. In Canada and Germany, education of international work force is one of the purposes of the curriculum. The surveyed content of the curriculum of Iran and the three chosen countries are similar and they focus on technology and information, science of communication, acquiring international languages with environment as the complementary contents in three countries' curriculum. Courses such as management of business and knowledge of entrepreneurship between are common the three countries and Iran, but a big gap was detected between acquisition-education activities and evaluation in the three chosen countries and Iran. In Iran, the traditional methods are used, while in the three chosen countries the main method is based on teamwork. Regarding assessment, various methods is employed the three chosen countries use (such as assessment teams, self-evaluation and evaluation of learners' research-based projects), whereas, in Iran the written and verbal tests are widely implemented.

**Keywords:** curriculum, technical and vocational, entrepreneurship education, entrepreneurial intent, comparative study

محمد جوادی پور<sup>۲</sup>

کمال درانی<sup>۴</sup>

محمد حسن مبارکی<sup>۶</sup>

مریم بنی عامریان<sup>۱</sup>

رضوان حکیم زاده<sup>۳</sup>

ابراهیم خدایی<sup>۵</sup>

**چکیده:** هدف پژوهش مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای سه کشور موفق دنیا در آموزش فنی و حرفه‌ای و کارآفرینی با ایران بود. پژوهش کاربردی توصیفی، با استفاده از روش مطالعه تطبیقی جرج بردی انجام و اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی با رویکرد ارتقاء قصد کارآفرینانه در فراگیران بررسی شد.

**نتایج:** اهداف و محتوای برنامه درسی سه کشور منتخب و ایران مشابه و در راستای ایجاد قصد و مهارت‌های کارآفرینانه است. در آلمان و کانادا تربیت نیروی کار جهانی از اهداف برنامه درسی است. محتوای بررسی شده برنامه درسی کشورهای منتخب و ایران شبیه و توجه به فناوری و اطلاعات، علم ارتباطات، یادگیری زبان‌های بین‌المللی و محیط‌زیست، محتوای مکمل در برنامه درسی کشورهای منتخب است. درس‌هایی مانند مدیریت کسب و کار، دانش کارآفرینی در کشورهای منتخب و ایران مشترک، اما میان فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی کشورهای منتخب و ایران فاصله زیادی دیده شد. در ایران از روش‌های سنتی در تدریس استفاده می‌شود اما رویکرد کشورهای منتخب بر پایه روش‌های گروهی است. در ارزشیابی، کشورهای منتخب از روش‌های متنوع (استفاده از هیات ارزیاب، خودارزیابی، ارزشیابی پروژه‌های تحقیقاتی فراگیران) استفاده می‌کنند و در ایران آزمون‌های کتبی و شفاهی استفاده می‌شود.

**کلیدواژه‌ها:** برنامه درسی، فنی و حرفه‌ای، آموزش کارآفرینی، قصد کارآفرینانه، مطالعه تطبیقی

baniameriyan@ut.ac

javadipur@ut.ac

hakimzadeh@ut.ac

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۲. دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۳. دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۴. استاد دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۵. دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

۶. دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده کارآفرینی

## مقدمه

یکی از مهم‌ترین بخش‌های آموزش در هر کشوری، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است، این آموزش‌ها با هدف توانمندسازی و ارتقاء مهارت‌های افراد جامعه و نیروی انسانی صورت می‌گیرد. در دهه‌های اخیر، مسئله دیگری که علاوه بر مهارت و تخصص شغلی مورد توجه قرار گرفته، کارآفرینی است. توجه به کارآفرینی به‌عنوان مؤلفه بسیار مهم در رشد اقتصادی (شومپتر ۱۹۳۴) اجتماعی (اتزیونی ۱۹۸۷۲) و مدیریت یک کشور (مک لند ۱۹۶۱)، جوامع و کشورهای پیشرفته را بر آن ساخته تا گام‌های بزرگی در حمایت از فعالیت‌های کارآفرینانه مراکز آموزشی بردارند (بریدج ۲۰۱۲). به همین دلیل بسیاری از اندیشمندان معتقدند که تعلیم و تربیت سنتی باید جهت‌گیری خود را به سمت ارزشمند شمردن کارآفرینی و ترویج فرهنگ آن عوض کند. در جهان امروز، آموزش کارآفرینی به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت‌ها در نظام آموزش فنی و حرفه‌ای تبدیل شده است. در آمریکا، کانادا، هند و مالزی و... گام‌های اساسی در جهت پشتیبانی از فعالیت‌های کارآفرینی برداشته شده است (احمد پورداریانی، ۱۳۸۰).

بر اساس تعریف هیسریچ و پیترز<sup>۵</sup> (۲۰۰۵) کارآفرینی فرایندی است که با نوآوری و بهره‌گیری از فرصت‌ها با تلاش و پشتکار بسیار و همراه با پذیرش ریسک مالی، روانی و اجتماعی، که البته بانگیزه کسب سود مالی، توفیق طلبی، رضایت شخصی و استقلال صورت پذیرد.

آموزش کارآفرینی می‌تواند یکی از مؤثرترین شیوه‌ها برای تسهیل انتقال جمعیت فارغ‌التحصیل به بازار کار باشد. مطالعات در اروپا نشان داده است که چنین آموزش‌هایی توانسته است، افراد را مسئولیت‌پذیرتر بار آورد و آن‌ها را تبدیل به کارآفرین یا متفکران

- 
1. Shumpeter
  2. Etezioni, A
  3. McClelland. D. C
  4. Bridge. S
  5. Hisrich R, D & Peters M, P

حوزه‌ی کارآفرینی کند و به‌طور موفقیت‌آمیزی در چالش‌های کسب و کار، موفق و خطرپذیر نموده و در نتیجه نرخ بیکاری و شکست کسب و کارها را کمتر نماید (اوربان<sup>۱</sup>، ۲۰۰۸).

تحقیقات بسیاری، آموزش کارآفرینی را در ابعاد مختلف تشریح کرده‌اند، به‌عنوان مثال فایت<sup>۲</sup> (۲۰۰۱) در مورد محتوای مناسب برای آموزش کارآفرینی بحث می‌کند. گیب دایر<sup>۳</sup> (۱۹۹۴)، کروگرو برازیل<sup>۴</sup> (۱۹۹۴)، رابینسون<sup>۵</sup> و همکارانش (۱۹۹۱) نیز به ارتباط میان آموزش کارآفرینی و گرایش کارآفرینانه، قصد یا عمل پرداخته‌اند.

برای آموزش کارآفرینی مدل‌های گوناگونی طراحی شده است، از جمله این مدل‌ها، مدل آموزش کارآفرینی وارن و گیدئون<sup>۶</sup> (۲۰۰۵) است که اجزا و مؤلفه‌های آموزش کارآفرینی را شامل انگیزش، مهارت‌های کسب و کار و مهارت‌های کارآفرینی عنوان کرده است. مهارت‌های کارآفرینی در این مدل شامل خطرپذیری، نوآوری و شناخت فرصت‌ها است (بنسون<sup>۷</sup>، ۲۰۰۳). مدل دیگر مدل سنتی در آموزش کارآفرینی است؛ در این مدل کارآفرین، کسی است که تفکر همگرا داشته باشد، یعنی بتواند مجموعه‌ای از تفکرات به یک تفکر برسد، در این مدل در واقع فراگیر بر اساس دانش کارآفرینی، باید طرح کسب و کارش را طراحی کند. در مدل تجربی از آموزش کارآفرینی، تجربیات یادگیری از طریق آزمون و خطا اتفاق می‌افتد، در این مدل هم تأکید بر تفکر همگراست، در این مدل حداکثر یادگیری زمانی رخ می‌دهد که شکست در تجربیات فراگیر وجود داشته باشد و پیامد آن خوداتکایی، تحمل ریسک، رهبری و تجربه مدیریتی عنوان شده است (بنسون<sup>۷</sup>، ۲۰۰۳). مدل‌های آموزش کارآفرینی بر اساس رویکردهای خاص طراحی شده‌اند، مثلاً مدل اول به انگیزه توجه بیشتری دارد، مدل دوم به آموزش کسب و کار و مدل سوم یادگیری‌های قبلی فراگیر را مورد توجه قرار داده است.

اما واقعیت آن است که قبل از ورود به عرصه کارآفرینی، باید قصد کارآفرینانه در فرد شکل بگیرد، چراکه قصد کارآفرینانه یک پیش‌نیاز ضروری برای رفتارهای کارآفرینانه است

- 
1. David Urban
  2. fiet
  3. Gib dyer
  4. Kruger & beryzell
  5. Robinson
  6. Gidoan
  7. Benson
- ۱۴۵

(فایول ۲۰۰۶<sup>۱</sup>، کولویرید<sup>۲</sup>، ۱۹۹۶). با توجه به اینکه قصد و نیت قدم اول در رفتار کارآفرینانه و اساس انگیزه و گرایش به رفتار کارآفرینانه است، رویکرد ارتقاء قصد می‌تواند رویکردی مناسب در آموزش کارآفرینی باشد. چراکه کارآفرینی یک رفتار است (دراکر ۱۹۹۰) و رفتار مبتنی بر قصد و نیت آگاهانه فرد است و پیش از اینکه فرد اقدام به رفتار (عمل) کارآفرینانه نماید، باید قصد این اقدام را داشته باشد (کروگر<sup>۳</sup> ۱۹۹۳). لذا قصد کارآفرینانه بهترین متغیر پیش‌بینی کننده رفتار کارآفرینانه است بر اساس نتایج دیده‌بان جهانی کارآفرینی<sup>۴</sup> (۲۰۰۸) نیز بین قصد کارآفرینانه و فعالیت کارآفرینانه به میزان ۴۸ درصد، همبستگی وجود دارد (مبارکی و همکاران، ۱۳۸۹).

قصد کارآفرینانه به معنی داشتن فکر جدی برای کارآفرین شدن و همچنین مبارزه فرد با تمام مشکلات برای کارآفرینی، هدف شغلی کارآفرینانه، مصمم بودن برای ایجاد یک واحد کاری در آینده و راه‌اندازی یک کسب و کار جدید می‌باشد (لینان<sup>۵</sup> ۲۰۱۰). عوامل مختلفی در قصد کارآفرینانه تأثیرگذار است، مطالعات نشان‌دهنده وجود مدل‌های گوناگونی از قصد کارآفرینانه و عوامل مؤثر بر آن است. به‌طور کلی می‌توان، مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری قصد کارآفرینانه را بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده و مدل‌های موجود، به‌صورت زیر دسته‌بندی کرد:

- 
1. Fayolle
  2. Kolvereid
  3. Kruger,N
  4. Global Entrepreneurship Monitor (GEM)
  5. Linan

جدول شماره ۱: مؤلفه‌های ارتقا قصد کارآفرینانه

موضوع	عوامل	مؤلفه‌ها	ابعاد هر مؤلفه	محقق - سال انتشار
عوامل بیرونی		اجتماعی	حمایت دانشگاه‌ها و جامعه (دولت، روابط متقابل افراد سرمایه اجتماعی) و ارزش‌های اجتماعی	شاپیرو (۱۹۸۲)، بوید و وزیکسی (۱۹۹۴) توتکر و سولمز (۲۰۰۹). لینان (۲۰۱۰)
		اقتصادی	اوضاع اقتصادی جامعه	سون (۱۹۹۵). داویدسون (۱۹۹۵)
		فرهنگی	ارزش‌های پذیرفته‌شده فرهنگی. سازگاری فعالیت‌های کارآفرینانه با فرهنگ کشور	بیزینتزو لائو (۱۹۹۷). لینان (۲۰۱۰)
		آموزش	اهداف آموزشی، شیوه‌های آموزش، محیط‌های آموزشی، حمایت‌های آموزشی	تورکر و سونمز (۲۰۰۹)، تورکر و سلوک (۲۰۰۸)
		خانوادگی	شرایط اقتصادی خانواده، شغل پدر و مادر، تحصیلات و فرهنگ ریسک‌پذیری ایشان و ارزش‌های خانوادگی	لینان (۲۰۱۰) و (درنان و صالح، ۲۰۰۸)
عوامل درونی		پיچیدگی شناختی	نقشه ادراکی، ساختارهای دانشی، تصاویر شناختی، عدم قطعیت در محیط	کورسو (۲۰۰۸). مبارکی (۱۳۹۳) شان و ونکاتارامان (۲۰۰۰)
		نگرش (گرایش به سمت رفتار)	میل به موفقیت، کنترل شخصی ادراک‌شده (مرکز کنترل درونی)، عزت‌نفس ادراک‌شده، خلاقیت و نوآوری، تشخیص و بهره‌برداری از فرصت	اجزن (۱۹۹۱) ادگار (۲۰۰۸) داویدسون (۱۹۹۵) کروگر (۲۰۰۹) لینان (۲۰۰۴)
		سبک‌شناختی (منطقی - شهودی)	نحوه درک، تفکر و حل مسائل، نحوه یادگیری و برقراری ارتباط با دیگران	بیزینتزو لائو (۱۹۹۷)
		درک کنترل رفتار (عمل‌گرایی)	تمایل فرد برای کارکردن بر روی یک تصمیم	اجزن (۱۹۹۱)، شاپیرو و سوکل (۱۹۸۲)
		هوش معنوی	تفکر وجودی انتقادی، ایجاد معنای شخصی، آگاهی متعالی، گسترش حالات هوشیاری	جاج و داگلاس (۲۰۱۳)، گاردنر (۱۹۹۹)، مورنیک و همکاران (۲۰۱۲)، فرمر و همکاران (۲۰۱۱)
		هنجارهای ذهنی	باورهای تکلیفی درباره رفتار معین بر اساس نگرش‌های فرهنگی، نگرش افراد، شبکه‌های اجتماعی، خانواده دوستان و همکاران و سایرین	اجزن (۲۰۰۱)
		قصد کارآفرینانه		

آنچه در این پژوهش مدنظر است عوامل درونی است که به واسطه عامل بیرونی آموزش قابل پرورش و ارتقا است، و بر اساس مدل مفهومی جدول بالا مشخص شده است. ابعاد مشخص شده و عناصر آن نمایانگر نیاز به رویکرد متناسب در آموزش در جهت ارتقا قصد کارآفرینانه می باشد مطالعه رویکردهای مختلف در تعلیم و تربیت و برنامه درسی رویکرد ساختن گرایی را متناسب ترین رویکرد در این راستا نشان می دهد. بر اساس این رویکرد: یادگیری فرایندی است که فرد در آن فعالانه دانش، نظام های معنا و درک واقعیت را از طریق تجربه، تعامل، جذب و انطباق مدام اطلاعات جدید بنا می نهد (احقر ۱۳۹۴). این دیدگاه آموزش و یادگیری را به عنوان فرایندی پویا می نگرد و بر دوطایه اساسی استوار است:

- ۱- دانش در حالت انفعالی دریافت نمی شد، بلکه فعالانه و با تفکر یادگیرنده به وجود می آید.
  - ۲- تفکر، فرایندی انطباقی است که به یادگیرنده کمک می کند تا بیش از آن که به فهم واقعیت آن چنان که هست بپردازد، به سامان دهی جهان تجربی خویش بپردازد (احقر ۱۳۹۴).
- ساختن گرایان بر این باورند که آموزش، به فراگیر و محیط او بستگی دارد، بنابراین رویکرد می بایست به دنبال راهبردها و روش های آموزشی بود که به فراگیر کمک کند فعالانه موضوعات را بررسی و تفکر خود را توسعه دهد (کدیور، ۱۳۹۵).
- بر اساس این رویکرد اهداف، فرایند و محیط آموزشی، و روش های ارزشیابی در رویکرد ساختن گرایی به شکل زیر می باشد. فردانش (۱۳۸۷). اسلامیان، شریعت زاده، قدوسیان و سبحانی (۱۳۹۴). احقر (۱۳۹۴). کدیور (۱۳۹۵). کرامتی (۱۳۸۴). خنیفر (۱۳۹۵):

جدول شماره ۲: ویژگی‌های عناصر برنامه درسی در رویکرد ساختن گرای

اهداف	فرآیند و محتوا	روش‌های تدریس و یادگیری	ارزشیابی
- آماده ساختن فراگیر برای ساخت و تولید دانش - یادگیری عمیق، پایدار و توأم بافهم و بصیرت - جلب رضایت فراگیر و ایجاد انگیزه - کسب مهارت‌های لازم مانند ارتباط با دیگران، استدلال و حل مسئله - بهبود روابط میان گروهی، سیالی کلام، سیالی ذهن، عزت‌نفس، تفکر سطح بالا، نگرش و انگیزش - ایجاد فرصت‌های لازم باری تقویت توانایی‌های عقلانی فراگیران - توسعه تفکر انتقادی و تحمل اندیشه‌های مخالف	- یادگیری از طریق تجربه و تفسیر فراگیر از دنیا - رشد فکری از تبادل معنا، اشتراک دیدگاه‌ها و تجسم درونی ما از طریق یادگیری جمعی - یادگیری در موقعیت‌های واقعی - ساختارهای شناختی در یادگیرنده فرایند یادگیری را تسهیل می‌کند و مدام در یک فرایند پیشرفت است. - پردازش شناختی فعال - ایجاد معنا در ذهن فراگیر در نتیجه تعامل او با جهان - ایجاد موقعیت عدم تعادل از طریق مباحثه و استدلال برای رسیدن به یادگیری - روبرو شدن فراگیر با مسائل خاص و حل آن‌ها - محیط غنی یادگیری برای حل مسئله و پرورش تفکر انتقادی - محیط یادگیری واقعی، چالش‌انگیز و پیچیده	- استفاده از روش‌های تدریس فراگیر محور - استفاده از راهبردهای متنوع برای فراگیران با سبک‌های شناختی متفاوت - کتس و واکنش فعال محیط و فراگیر - استفاده از روش‌های تدریس استقرایی (بارش فکری، مباحثه، حل مسئله، مبتنی بر پروژه، همیارانه و مشارکتی، تدریس مبتنی بر مورد، اکتشافی)	- روش‌های ارزشیابی که در آن به فرایندهای یادگیری بیشتر از فرآورده‌های آن توجه می‌شود. - آزمون‌هایی که حاوی مسائلی باشند که فراگیر برای حل آن‌ها به مهارت‌های فکری نیاز داشته باشد. - توجه به درک و فهم فراگیر در آزمون‌ها نه حفظیات - ارزشیابی مداوم و مستمر - آزمون‌های باز پاسخ و عملکردی - ارزشیابی مهارت‌های تفکر انتقادی - ارزشیابی غیررسمی و مهارت محور آزمون‌های خودکترلی و خودارزیابی ارزشیابی هدف آزاد (هم به نتایج مورد انتظار هم غیرقابل انتظار توجه دارد)

مطالعه رویکرد ساختن‌گرایانه نشان می‌دهد، تقارن زیادی با ارتقاء قصد کارآفرینانه در فراگیران دارد. توجه به تفکر پیچیده، حل مساله، محیط واقعی یادگیری، مواجهه با شرایط چالش‌برانگیز و پیچیده از جمله این موارد است. در این پژوهش با بهره‌گیری از این رویکرد مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه در عناصر اصلی برنامه درسی معین و بر اساس آن برنامه درسی کشورهای منتخب مطالعه شده است.

مطالعه پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد برنامه درسی فعلی فنی و حرفه‌ای در کشور ما آن‌طور که باید نتوانسته است کارایی لازم را به‌خصوص در اشتغال‌زایی و کارآفرینی داشته

باشد، در این رابطه می‌توان به نتایج پژوهش جعفری هرندی (۱۳۹۴)، و شریف و همکارانش (۱۳۸۶)، نیکخواه (۱۳۸۲)، جعفر هرندی (۱۳۸۲)، فتح‌آبادی (۱۳۸۰)، میرهادی (۱۳۸۰)، فرشاد (۱۳۷۴) و ارزیابی موسسه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۶۸) اشاره نمود که باوجود هزینه‌های فراوان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نسبت به سایر آموزش‌ها، شاهد افزایش بهره‌وری فارغ‌التحصیلان این رشته‌ها در بازار کار نبوده‌ایم. توجه به سیر زمانی تحقیقات ذکرشده (از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۴) نیز نشان می‌دهد که این وضعیت رو به بهبودی هم نرفته و کارایی این آموزش‌ها از ابتدا تا امروز مناسب نبوده است.

بسیاری از گزارش‌ها و تحقیقات هم از عدم دستیابی آموزش عالی ایران به تربیت نیروی توانمند و کارآفرین حکایت دارد به طوری که رتبه ایران در شاخص کارآفرینی در سال ۲۰۱۶ از میان ۱۳۰ کشور هشتمادم گزارش شده است و تحقیقات داخلی چون خاتمی کیا (۱۳۹۳)، میرزا بیگی و فاطمی (۱۳۹۳)، نادری (۱۳۹۳)، نشان می‌دهد توجه به مؤلفه‌های کارآفرینی در برنامه‌های درسی آموزش عالی ایران ناچیز بوده است.

از آنجاکه در اسناد بالادستی چون سند چشم‌انداز توجه زیادی چون ارتقاء توان و تقویت روحیه نوآوری و کارآفرینی، تجاری‌سازی و به‌کارگیری دستاوردهای پژوهشی شده است و اهداف کلان در شاخه فنی و حرفه‌ای در مقطع متوسطه و مقطع دانشگاهی نیز در راستای گسترش کارآفرینی می‌باشد، لذا با توجه به اهمیت و ضرورت ایجاد و ارتقا قصد کارآفرینانه در فراگیران به‌خصوص در حوزه آموزش رسمی فنی و حرفه‌ای، این سؤال پیش می‌آید که رویکرد کشورهای پیشرو در این زمینه چه بوده و چه معیارهایی را در برنامه‌های درسی خود لحاظ کرده‌اند؟ از آنجاکه استفاده از تجارب کشورهای موفق می‌تواند برای بازنگری در برنامه‌های درسی کنونی آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی و دانشگاهی و سودمند بوده و به‌عنوان راهنما مورداستفاده قرار بگیرد، لذا برنامه درسی آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی سه کشور آلمان، هند و کانادا عنوان کشورهای پیشرو مطالعه و عناصر اصلی در برنامه درسی این کشورها در توجه به قصد کارآفرینی با کشورمان ایران مقایسه شده است.



مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

هدف اصلی این پژوهش بررسی تطبیقی عناصر برنامه درسی آموزش فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با رویکرد ارتقا قصد کارآفرینانه در کشورهای منتخب (آلمان، کانادا و هند) در یک طرف و کشورمان ایران در سوی دیگر است.

برای رسیدن به هدف پژوهش، ابتدا بر اساس مدل مفهومی قصد کارآفرینانه، رویکرد متناسب برنامه درسی انتخاب و بر اساس آن برنامه درسی کشورهای منتخب و ایران با روش تحلیلی جرج بردی تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای شده‌اند.

### طرح پژوهش

این پژوهش یک مطالعه کیفی با روش تطبیقی و مبتنی بر تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای است. برای تحلیل داده‌ها از روش جرج زی اف بردی<sup>۱</sup> استفاده شده است. وی در جریان مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش چهار مرحله را مشخص نموده است، این مراحل عبارت است از: توصیف<sup>۲</sup>، تفسیر<sup>۳</sup>، همجواری<sup>۴</sup> و مقایسه.

در توصیف، پدیده‌های تحقیق بر اساس شواهد و اطلاعات یادداشت‌برداری و با تدارک یافته‌های کافی برای بررسی و نقادی در مرحله بعد آماده می‌شود. در تفسیر، اطلاعات توصیف‌شده در مرحله اول واری و تحلیل می‌شود. در مرحله همجواری، اطلاعاتی که در دو مرحله قبل آماده شده برای ایجاد چارچوبی برای مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، طبقه‌بندی و کنار هم قرار داده می‌شود. در مرحله مقایسه، مسئله تحقیق با توجه به جزئیات در زمینه شباهت‌ها و تفاوت‌ها و دادن پاسخ به سوالات تحقیق بررسی و مقایسه می‌شود (آقازاده، ۱۳۸۶).

در این پژوهش، جامعه آماری کشورهای جهان و اسناد و مدارک مربوط به برنامه درسی فنی و حرفه‌ای رسمی و آکادمیک است. برای نمونه‌گیری از روش هدفمند استفاده شده است و نمونه آماری سه کشور هند، آلمان و کانادا است که با توجه به موفقیت چشمگیر این کشورها در آموزش فنی و حرفه‌ای و کارآفرینی انتخاب شدند.

---

1. Brody (1957)

2. Description.

3. Interpretation

4. Juxtaposition

دو کشور آلمان و کانادا به‌عنوان کشورهای پیشرو در آموزش فنی و حرفه‌ای در جهان شناخته شده‌اند به‌طوری که جمهوری فدرال آلمان با ۱۶ ایالت یکی از صنعتی‌ترین کشورهای پیشرو در جهان است. یادگیری در حین کار یکی از عوامل تشکیل‌دهنده نظام آموزش آلمان است. این کشور در ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای سابقه طولانی داشته و ساختار و نظام صلاحیت حرفه‌ای آن، با استفاده از استانداردهای بین‌المللی از ثبات و اعتبار خاصی در بین کشورها برخوردار است و کانادا در میان ۷ کشور صنعتی از بیشترین سرمایه‌گذاری دولتی در حوزه آموزش برخوردار است. کشور هند نیز به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه به پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌های مختلف علمی و فنی نائل آمده است و برنامه‌های مؤثری در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کارآفرینی داشته و دارای رشد سالانه اقتصادی ۴ تا ۱۰ درصد می‌باشد.

معیار تشخیص و تحلیل بر اساس مدل مفهومی قصد کارآفرینانه و رویکرد متناسب بر اساس مطالعه رویکردهای مختلف در اسناد و پژوهش‌ها، در جدول زیر مشخص شده است:

جدول شماره ۳: عناصر برنامه درسی متناسب با ارتقا قصد کارآفرینانه

مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه	عناصر	اهداف آموزشی متناسب	محتوا و روش‌های یادگیری متناسب	روش‌های تدریس و یادگیری متناسب	ارزشیابی متناسب
تعمیراتی‌های شناختی	- نقشه ادراکی - ساختارهای دانشی - تصاویر شناختی - عدم قطعیت در محیط	- ایجاد فرصت‌های لازم باری تقویت توانایی‌های عقلانی فراگیران - توسعه تفکر انتقادی و تحمل اندیشه‌های مخالف - توانمندسازی برای تصمیم‌گیری در شرایط پیچیده	- روبرو شدن فراگیر با مسائل خاص و حل آن‌ها - یادگیری در موقعیت‌های واقعی - ساختارهای شناختی در یادگیرنده - تسهیل می‌کند و مدام در یک فرایند پیشرفت است. - پردازش شناختی فعال - ایجاد موقعیت عدم تعادل از طریق مباحثه و استدلال برای رسیدن به یادگیری - محیط یادگیری واقعی، چالش‌انگیز و پیچیده	- استفاده از روش‌های تدریس فراگیر محور - استفاده از راهبردهای متنوع برای فراگیران با سبک‌های شناختی متفاوت - کنش و واکنش فعال - استفاده از روش‌های تدریس استقرایی (بارش فکری، مباحثه، حل مسئله، مبتنی بر پروژه، همیارانه و مشارکتی، تدریس مبتنی بر مورد، اکتشافی)	- روش‌های ارزشیابی که در آن به فرایندهای یادگیری بیشتر از فرآورده‌های آن توجه می‌شود. - آزمون‌هایی که حاوی مسائلی باشند که فراگیر برای حل آن‌ها به مهارت‌های فکری نیاز داشته باشد. - توجه به درک و فهم فراگیر در آزمون‌ها نه حفظیات - ارزشیابی مداوم و مستمر - آزمون‌های باز پاسخ

موانع‌های قصد کار آفرینانه	عناصر	اهداف آموزشی متناسب	محتوا و فرایندهای آموزشی متناسب	روش‌های تدریس و یادگیری متناسب	ارزشیابی متناسب
نگرش	<ul style="list-style-type: none"> <li>- میل به موفقیت</li> <li>- کنترل شخصی</li> <li>- ادراک‌شده (مرکز- کنترل درونی)</li> <li>- عزت‌نفس</li> <li>- ادراک‌شده</li> <li>- خلاقیت و نوآوری</li> <li>- ششخص و بهره‌برداری از فرصت</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- جلب رضایت فراگیر</li> <li>- ایجاد انگیزه</li> <li>- کسب مهارت‌های لازم مانند ارتباط با دیگران، استدلال و حل مسئله</li> <li>- محیط غنی یادگیری برای حل مسئله و بهبود روابط میان گروهی، سیالی کلام، سیالی ذهن، عزت‌نفس، تفکر سطح بالا، نگرش و انگیزش</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- روبرو شدن فراگیر با مسائل خاص و حل آن‌ها</li> <li>- محیط غنی یادگیری برای حل مسئله و پرورش تفکر انتقادی</li> <li>- مصاحبه با افراد موفق و شناخت نگرش آن‌ها</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ارزشیابی مهارت‌های تفکر انتقادی</li> <li>- ارزشیابی غیررسمی و مهارت محور</li> <li>- آزمون‌های خودکنترلی و خودارزیابی</li> <li>- ارزشیابی هدف آزاد (هم به نتایج مورد انتظار هم غیرقابل انتظار توجه دارد)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- عملکردی</li> </ul>
سیک‌شناختی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- نحوه درک، تفکر و حل مسائل</li> <li>- نحوه یادگیری و برقراری ارتباط با دیگران</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- بهبود روابط میان گروهی، سیالی کلام، سیالی ذهن، عزت‌نفس، تفکر سطح بالا، نگرش و انگیزش</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- محیط غنی یادگیری</li> <li>- محتوای آموزشی غنی مسائل واقعی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- سیک‌شناختی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- سیک‌شناختی</li> </ul>
عمل‌گرایی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- تمایل فرد برای کارکردن بر روی یک تصمیم</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- آماده ساختن فراگیر برای ساخت و تولید دانش</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- یادگیری در محیط واقعی</li> <li>- محتوای برگرفته از مشکلات و مسائل واقعی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- عمل‌گرایی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- عمل‌گرایی</li> </ul>
هوش معنوی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- تفکر وجودی</li> <li>- انتقادی</li> <li>- ایجاد معنای شخصی</li> <li>- آگاهی متعالی</li> <li>- گسترش حالات هوشیاری</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ایجاد معنا در ذهن فراگیر</li> <li>- در نتیجه تعامل او با جهان - اخلاق در محیط کار</li> <li>- رشد فکری از تبادل معنا، اشتراک دیدگاه‌ها و تجسم درونی ما از طریق یادگیری جمعی</li> <li>- یادگیری از طریق تجربه و تفسیر فراگیر از دنیا</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- هوش معنوی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- هوش معنوی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- هوش معنوی</li> </ul>

موضوعات تخصصی کارآفرینانه	عناصر	اهداف آموزشی متناسب	محتوا و فرایندهای آموزشی متناسب	روش‌های تدریس و یادگیری متناسب	ارزشیابی متناسب
مجموعه‌های ذهنی	- باورهای تکلیفی درباره رفتار معین بر اساس نگرش‌های فرهنگی، - نگرش افراد، شبکه‌های اجتماعی، خانواده دوستان و همکاران و سایرین		آشنایی برای شرایط واقعی جامعه - تجارب عملی افراد موفق - محتوای برگرفته از شرایط واقعی		

### ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات

برای به دست آوردن داده‌های مربوط به سه کشور منتخب، به سایت‌های مرتبط و معتبر هر کشور، مقالات معتبر بین‌المللی در این زمینه، مقالات و گزارشات سازمان جهانی کار<sup>۱</sup> و یونسکو<sup>۲</sup> و یونیوک<sup>۳</sup> و سازمان بین‌المللی همکاری و توسعه اقتصادی<sup>۴</sup> و کمیسیون آموزش اروپا<sup>۵</sup> مراجعه و داده‌های مورد نیاز استخراج شده است. برای دستیابی به داده‌های مربوط به کشورمان ایران از سایت سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای و مقالات و پژوهش‌های معتبر استفاده شده است. اسناد مربوطه از سوی متخصصین تایید شده است. برای قضاوت درباره اعتبار اسناد و مدارک به نقد بیرونی و درونی منابع توجه شد. در نقد بیرونی، دست‌اول بودن مدرک مورد نظر بود و در ارزیابی درونی اهمیت و صحت محتوای مدرک قضاوت شد و برای افزایش اعتبار تلاش شد از اسناد معتبر بین‌المللی استفاده شود و سپس داده‌های به دست آمده با روش بردی تجزیه و تحلیل شده است. واحد تحلیل در این پژوهش، کلمه، جمله و یا متن می‌باشد.

1. International Labour Organization
2. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
3. International center for technical and vocational Education and Training
4. Organisation for Economic Co-operation and Development
5. European commission

## یافته‌های پژوهش

۱- توصیف و تفسیر برنامه‌های درسی آموزش فنی و حرفه‌ای کشورهای منتخب با محوریت کارآفرینی و قصد کارآفرینانه:  
- آموزش فنی و حرفه‌ای در هند:

در هند برنامه‌های آموزشی به صورت مستقل در هر استان و با نظارت وزارت توسعه منابع انسانی انجام می‌گیرد و هر ایالت در چارچوب سیاست ملی، به طور مستقل نسبت به طراحی و تنظیم ساختار و نظام آموزش خود اقدام می‌نماید. در این کشور فرد پس از طی دوره آموزش ابتدایی ۸ ساله می‌تواند از سن ۱۵ سالگی وارد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای شود و پس از طی دوره‌های آن مدرک دریافت نماید. برخورداری از مسیرهای آموزشی متفاوت دانشگاهی و حرفه‌ای بطوریکه جایجایی یا امکان حرکت افقی از مسیر آموزش‌های کلاسیک به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و بالعکس وجود دارد و صلاحیت‌های حرفه‌ای و تحصیلی در سطوح خاصی قابل قیاس هستند. روش‌های اجرای دوره‌های آموزش مهارتی به صورت کلاس محور و دوگانه<sup>۱</sup> و یا ترکیبی است و همچنین برخی آموزش‌های مهارتی از طریق آموزش از راه دور می‌باشد. ساختار علمی و دانشی و مهارت‌ها در هند مکمل یکدیگرند (سایت رسمی توسعه مهارت و کارآفرینی هند ۲۰۱۵).

### آموزش فنی و حرفه‌ای در آلمان:

در کشور آلمان، ایالت‌ها مسئول آموزش در مدارس هستند و مسئولیت آموزش‌های حرفه‌ای در خارج از مدارس و در بنگاه اقتصادی با دولت است. در اکثر ایالت‌های فدرال، هر دانش‌آموز (پایه هشتم یا نهم) باید در صنعت یا در مراکز ارائه‌دهنده خدمات آموزش ببیند. در سطح متوسطه و بالاتر، مدارس اغلب مستلزم شروع و انجام آموزش و برنامه درسی در زمینه کارآفرینی هستند. در برنامه درسی آلمان فعالیت‌های یاددهی - یادگیری اهمیت بسیاری دارد و اهداف آموزشی برای محتواهای یادشده به صورت نتایج آموزشی و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری مربوط مشخص شده است (گزارش سازمان کار ۲۰۱۵).

---

1. Dual

2. National policy on skill development and entrepreneurship) GOI)

## آموزش فنی و حرفه‌ای در کانادا:

در کانادا هیچ‌گونه نهاد آموزشی فدرال و یا نظام ملی آموزش یکپارچه وجود ندارد. هر استان در رابطه با آموزش قوانین مجزایی را می‌تواند قانون‌گذاری نماید. ادارات یا وزارتخانه‌های آموزش استان‌ها مسئول سازمان‌دهی، ارائه و ارزیابی آموزش در مقاطع ابتدایی، متوسطه، آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش پس از متوسطه می‌باشند. آموزش فنی و حرفه‌ای در کانادا به شکل‌های مختلفی صورت می‌گیرد و در استان‌های مختلف شیوه‌ها و مدل‌های مختلفی از این آموزش‌ها انجام می‌شود. اما به طور کلی این آموزش‌ها در آموزش رسمی در مقطع دبیرستان پس از آن در کالج‌ها انجام می‌شود و در کل به سه شیوه زیر برگزار می‌شود:

آموزش به صورت گروهی و همیارانه<sup>۱</sup>: شامل دوره‌های آموزشی در کلاس و استفاده از آموخته‌های کلاسی در صنعت با همراهی و همکاری بین فراگیران، معلمان، بخش صنعت و کسب و کارهای کوچک، کارفرمایان و ناظران اجرایی.

آموزش پیش کارآموزی<sup>۲</sup>: برای فراگیران ۱۶ سال به بالا که در محیط‌های کاری هستند و نیاز به کارآموزی دارند و به صورت رسمی نمی‌توانند در کلاس‌های مدرسه شرکت کنند.

آموزش فنی / حرفه‌ای و تخصصی<sup>۳</sup>: آموزش تخصصی در یک شغل که می‌تواند منجر به ادامه آموزش در کالج‌ها، دانشگاه و یا محیط‌های کاری شود.

آموزش به صورت دوگانه<sup>۴</sup>: آموزش به صورت دوگانه هم نظری و هم کارآموزی صورت می‌گیرد و می‌تواند منجر به دیپلم و مقاطع بالاتر گردد<sup>۵</sup> (گزارش سازمان جهانی کار ۲۰۱۵).

## آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران:

آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران به صورت کلی زیر نظر سه نهاد وزارت کار و امور اجتماعی (سازمان فنی و حرفه‌ای)، وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم و فناوری صورت

- 
1. Cooperative Education
  2. Pre-Apprenticeship
  3. Technical/Vocational and Specialist Program
  4. Dual Credit Programs
  5. A Pan-Canadian Study of Career Education (۲۰۱۳)

مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

می‌گیرد. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مقطعی و با ارائه گواهینامه‌های مهارتی بر اساس نیاز بازار کار و مهارت موردنیاز فراگیر انجام می‌شود (سایت رسمی سازمان فنی و حرفه‌ای، ۱۳۹۷).  
در سیستم رسمی آموزش و پرورش ایران، آموزش فنی و حرفه‌ای در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش از سال دهم تحصیلی در رشته‌های مختلف آغاز می‌شود و فراگیران بر اساس رشته‌های تحصیلی که در واقع هر کدام متشکل از یک یا چند رشته شغلی می‌باشد، به صورت تئوری و عملی به یادگیری مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به صورت رسمی می‌پردازند که در نهایت ختم به کسب مدرک دیپلم رسمی خواهد شد. ادامه تحصیل برای مقاطع بالاتر از دیپلم از طریق وزارت علوم و فناوری انجام می‌شود، به این صورت که فارغ‌التحصیلان رشته‌های فنی و حرفه‌ای از هنرستان، می‌توانند در دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دانشگاه علمی و کاربردی و دانشکده‌های فنی و حرفه‌ای دانشگاه آزاد ادامه تحصیل دهند (سایت رسمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی ۱۳۹۷). آموزش فنی و حرفه‌ای در مقطع دانشگاهی به صورت گسترده در سطح کاردانی و در برخی رشته‌ها به صورت ناپیوسته در سطح کارشناسی و تعداد معدودی تا سطح کارشناسی ارشد امکان‌پذیر می‌باشد.

جدول شماره ۴ - عناصر برنامه درسی با رویکرد کارآفرینی کشورهای منتخب و ایران

کشور	اهداف آموزشی	محتوای آموزشی	فعالیت‌های یاددهی یادگیری	شیوه‌های ارزشیابی
ایران	آگاهی از دنیای کار، آگاهی از انواع مختلف اشتغال، شناخت اینکه چه چیزی به معنای کارآفرین است، تعریف نقش شخص در جهان کار و کاربرد شخصی آن، گسترش آگاهی فرد از محدوده و محدودیت‌های خود، آگاهی از مفاهیم و فرایندهای مرتبط با کارآفرینی، آگاهی از محیط کسب و کار و راه‌اندازی یک کسب و کار، آگاهی از تجارت عادلانه، ریسک‌پذیری، تفکر انتقادی و سؤال، ارزش‌های کارآفرینی، آگاهی از مدیریت مسئول و مدیریت اجتماعی، خودآگاهی و اعتمادبه‌نفس، خلاقیت: نوآوری و تخیل و ابتکار، مهارت حل مسئله	مهارت‌های ارتباطی فناوری و اطلاعات و کار با رایانه زبان انگلیسی علوم کسب و کار مهارت‌های کارآفرینی، شبکه‌سازی، فرهنگ کارآفرینی محیط‌زیست	- تحقیق عملی در مورد مشارکت برای کارآفرینی کارگروهی - مدیریت پروژه - تهیه و اجرای طرح‌های تجاری - ارائه و مذاکره موفق - مهارت‌های کار تیمی - شبکه‌سازی Networking	خودارزیابی ارزیابی توسط تیم ارزیاب بر اساس استانداردهای مشخص شده آزمون‌ها عملی برای ارائه موفق و توانایی انجام کار تیمی

کشور	اهداف آموزشی	محتوای آموزشی	فعالیت‌های یاددهی یادگیری	شیوه‌های ارزشیابی
هند	(کاسمان کائوشیک <sup>۱</sup> ، ۲۰۱۴) - (سایت رسمی توسعه مهارت و کارآفرینی هند ۲۰۱۵).	(سایت رسمی توسعه مهارت و کارآفرینی هند ۲۰۱۵) و (زنر، کوماروپیلز <sup>۲</sup> ، ۲۰۱۷)	(زنر و همکاران، ۲۰۱۷) و (سایت رسمی توسعه مهارت و کارآفرینی هند ۲۰۱۵).	(زنر و همکاران ۲۰۱۷). (سایت کارآفرینی هند ۲۰۱۵) و کارآفرینی هند (۲۰۱۵).
کانادا	کسب مهارت‌های مربوط به تجارت و توسعه آن، مهارت‌های اشتغال لازم برای ایجاد یک مؤثر از مدرسه به کار، درک توسعه حرفه‌ای و برنامه‌ریزی، تبدیل شدن به یک یادگیرنده مستقل و مادام‌العمر برای سازگاری با مهارت‌ها و دانش مورد نیاز در آینده، یادگیری مبتنی بر حل مسئله، یادگیری و آموزش تعاونی و خودگردان	کار با رایانه - فناوری و اطلاعات علم کسب و کار	کار گروهی - کارواری، کنفرانس، مطالعات موردی، تیم‌های پروژه، بازدید از شرکت‌ها و/یا شبیه‌سازی‌ها، استفاده از سمینارها، رقابت‌های برنامه‌های کسب و کار، بازدید از شرکت‌ها، لینک کردن رویدادها میان دانش آموزان و سهام‌داران خارجی، طرح مربیگری، مدل‌سازی از محیط‌های واقعی کار و تجارت	گروه ارزیاب از عملکرد ارزیابی پروژه‌های انجام شده تیمی از ارزیابی از راه‌اندازی کسب و کار کوچک ارزیابی نگرش و رفتار کارآفرینانه مشاهده عملکرد
هند	(تام مارتین <sup>۳</sup> ، ۲۰۱۶).	گزارش سایت رسمی آموزش و پرورش استان مانتیوبا (۲۰۱۳) <sup>۴</sup> .	گزارش سازمان جهانی کار (۲۰۱۵).	(گزارش سایت رسمی آموزش کسب و کار کانادا، ۲۰۱۰) و (سایت مانتیوبا، ۲۰۱۳).

1. Kusum Kaushik
2. Lea Zenner, Kothandaraman Kumar, and Matthias Pilz
3. Tam Martin
4. Manitoba Education website



کشور	اهداف آموزشی	محتوای آموزشی	فعالیت‌های یاددهی یادگیری	شیوه‌های ارزشیابی
آلمان	کسب شایستگی‌های فردی و شغلی، کسب صلاحیت حرفه‌ای به صورت جهانی ایجاد فرصت‌های یادگیری و توسعه برای انطباق سریع ذهنیت کارآفرینی ارتقا توانایی‌های حرفه‌ای با کیفیت	آموزش کسب و کار، مدیریت اطلاعات کسب و کار، مدیریت پروژه و کار پروژه، ارتباطات، زبان خارجی، چندرسانه‌ای و وب‌سایت، مشارکت و مدیریت شبکه، توسعه نرم‌افزار، کسب و کار دیجیتال	کنفرانس در مورد کارآفرینی، سمینارهای مهارتی، دعوت کارآفرینان بازدیدهای علمی پژوهش‌های گروهی آموزش از طریق حضور در شرکت‌های کارآفرین شرکت‌های کوچک کسب و کار و فعالیت کارآفرینانه.	استفاده از هیأت ارزیاب در یادگیری مهارت در حد تسلط ارزیابی پروژه‌های کسب و کار توسط شرکت‌های کارآفرین و تیم ارزیاب شامل مربیان
چک	(رینر و هاتاک، ۲۰۱۴) و (گزارش سازمان جهانی کار (۲۰۱۱) و (رینر و هاتاک، ۲۰۱۴)	(گزارش رسمی سازمان جهانی کار (۲۰۱۱) و (رینر و هاتاک، ۲۰۱۴)	(رینر و هاتاک، ۲۰۱۴) و (گزارش سازمان جهانی کار (۲۰۱۱) و (رینر و هاتاک، ۲۰۱۴)	کمسیون آموزش (اروپا ۲۰۰۹) و (رینر و هاتاک، ۲۰۱۴).
ایران	کسب شایستگی کلی نوآوری و کارآفرینی جهت ایجاد، بهبود و توسعه کسب و کار برای کسب درآمد و افزایش اشتغال از طریق مشارکت در بخش‌های تعاونی و خصوصی اقتصاد بر اساس سیاست‌های کلی کشور	کار و فناوری‌های نوین مدیریت تولید اخلاق حرفه‌ای نوآوری و کارآفرینی	سخنرانی پرسش و پاسخ مشاهده کارآموزی در کارگاه‌های آموزشی کارورزی در بخش صنعت	آزمون‌های کتبی و شفاهی به صورت تشریحی و تستی آزمون‌های عملکردی
چک	سایت رسمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، ۱۳۹۷ و سایت رسمی دانشگاه فنی و حرفه‌ای (۱۳۹۷).	سایت رسمی سازمان پژوهش و سایت رسمی دانشگاه فنی و حرفه‌ای (حرفه‌ای).	(نویسی ۱۳۹۵) و (نژاد و همکاران (باقر زاده ۱۳۹۰).	(نویسی ۱۳۹۵) (ثابت نژاد و همکاران (باقر زاده ۱۳۸۹) (باقر زاده ۱۳۹۱).

1. Reiner &Hatak

2. Hatak &Reiner.

جدول شماره ۵ - نتایج بررسی عناصر برنامه درسی کشورهای منتخب بر اساس عناصر مؤثر در ارتقا قصد کارآفرینانه

کشورهای مورد مطالعه	هند			کانادا			آلمان			ایران		
	اهداف	محتوا	روش	ارزشیابی	اهداف	محتوا	روش	ارزشیابی	اهداف	محتوا	روش	ارزشیابی
پیچیدگی شناختی	عناصر اصلی برنامه درسی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	تفکر ادراکی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	ساختارهای دانشی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	تصامیر شناختی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	عدم قطعیت در محیط	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	میل به موفقیت	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	مرکز کنترل درونی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	عزت نفس ادراک شده	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	شخصیت و بهبود پذیری از فرصت	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	خلاقیت و نوآوری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
نگرش	نحوه درک، تفکر و حل مسائل	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	نحوه یادگیری و برقراری ارتباط با دیگران	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
سیکشناختی	مسائل فرد برای کار کردن بر روی یک تصمیم	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	تفکر انتقادی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
هوش معنوی	ایجاد معنای شخصی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	آگاهی معنایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	گسترش حالات هوشیاری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	بازرهای تکلیفی درباره رفتار معین بر	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
هنجارهای ذهنی	نگرش افراد، شبکه‌های اجتماعی، جایزاده	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

## ۲- همجواری یافته‌های حاصل از مطالعه توصیفی برنامه‌های درسی سه کشور منتخب:

در هر سه کشور مطالعه شده (هند، آلمان و کانادا)، برنامه‌های آموزشی به‌صورت استانی (ایالتی) طراحی و اجرا می‌شوند و دولت مرکزی وظیفه نظارت و تعیین خط‌مشی‌های کلان را بر عهده دارد. به همین دلیل بر اساس شرایط و تصمیمات استانی برنامه درسی آموزش فنی و حرفه‌ای در هر استان با استان دیگر تفاوت‌هایی دارد.

آموزش فنی و حرفه‌ای در هر سه کشور به دو صورت رسمی و غیررسمی و توسط مراکز دولتی و غیردولتی با نقش پررنگ‌تر سازمان‌های غیردولتی در طراحی و اجرا و نقش پررنگ‌تر دولت در نظارت و ارزیابی و تعیین خط‌مشی‌های اصلی صورت می‌گیرد.

مطالعه برنامه درسی در هر سه کشور نشان می‌دهد؛ طی دهه گذشته تأکید بر کارآفرین محور بودن این آموزش‌ها با رویکرد نقش و اهمیت ایجاد نگرش و قصد کارآفرینانه بسیار بیشتر شده است و در سیاست‌گذاری‌های کلی مورد تأکید بوده، به‌طوری‌که در هر سه کشور ایجاد ذهنیت و قصد کارآفرینانه در کنار مهارت‌های کارآفرینی آورده شده است.

تغییر رویکرد از شیوه آموزشی سنتی به روش‌های فعال و گروهی، بازدیدهای علمی و روش‌های پژوهشی در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هر سه کشور مورد توجه است.

یادگیری زبان دوم، شیوه‌های برقراری ارتباط و بازاریابی و کار با رایانه و علم فناوری و ارتباطات در محتواهای آموزشی فنی و حرفه‌ای هر سه کشور مورد توجه است.

شیوه‌های ارزشیابی از آزمون‌های کتبی، نوشتاری به سمت شیوه‌های خودارزیابی، مشاهده و ارزیابی تغییرات یادگیری بر اساس نتایج یادگیری و راه‌اندازی کسب و کارهای کوچک و هیأت ارزیاب سوق داده شده است.

کارآفرینی به‌عنوان قطب اصلی در آموزش فنی و حرفه‌ای هر سه کشور مورد تأکید است. کشور هند با وجود وسعت بالا و جمعیت فراوان و روند درحال توسعه خود، تنها راه رسیدن به توسعه و رفع بیکاری و ارتقاء شرایط اقتصادی و معیشتی را تأکید بر کارآفرینانه بودن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و ایجاد قصد و نگرش کارآفرینانه دانسته و در دهه گذشته در سیاست‌های کلان خود به این مساله تأکید کرده است.

آلمان و کانادا به عنوان کشورهای توسعه یافته و موفق در زمینه صنعت، اقتصاد و آموزش نیز برنامه های درسی در حوزه فنی و حرفه ای را بر مبنای کارآفرینانه بودن این آموزش ها طراحی و پایه ریزی کرده اند و بر یادگیری فرایند محور تأکید دارند.

در برنامه درسی هر سه کشور، محتوای برنامه درسی آموزش فنی و حرفه ای شامل دروس پایه و تخصصی، دروس مربوط به مهارت های عمومی مانند ایمنی و بهداشت، روابط انسانی، زبان انگلیسی و فناوری و اطلاعات و دروس مربوط به شایستگی های کارآفرینی و همچنین محتوای مربوط به ایجاد نگرش و قصد کارآفرینانه می باشد. فعالیت های یاددهی - یادگیری مورد تأکید در برنامه درسی سه کشور مورد مطالعه رویکرد فعال و غیر سنتی است و بر پژوهش محوری و کارگروهی تأکید دارد. روش های سنتی کارآموزی در برنامه درسی این کشورها با کارورزی های جدی در محیط های صنعتی، بازدید از فعالیت های کارآفرینانه، گفتگو با کارآفرینان و ایجاد کسب و کار جدید باراهنمایی و مشورت کارآفرینان و موسسات اقتصادی فعال، به عنوان یکی از پارامترهای تعیین شایستگی و نتایج یادگیری فراگیران جایگزین شده است.

#### مقایسه

در این بخش دو مقایسه به صورت کلی صورت می گیرد یکی مقایسه و بررسی شباهت ها و تفاوت های عناصر برنامه درسی کشورهای منتخب با کشورمان ایران و دیگری مقایسه عناصر هر یک از کشورها و با مدل مفهومی و معیارهای مناسب در هر یک از عناصر در ارتقا قصد کارآفرینانه.

مطالعه برنامه درسی سه کشور منتخب و کشورمان ایران نشان دهنده شباهت ها و تفاوت هایی در هر ۴ عنصر اصلی برنامه درسی حوزه فنی و حرفه ای با تأکید بر کارآفرینی و قصد کارآفرینانه می باشد:

اهداف برنامه درسی هر سه کشور و همچنین کشورمان ایران بر آشنایی با بازار کار و کسب شایستگی های کارآفرینانه تأکید می کند.

در محتوای برنامه درسی هر سه کشور و کشورمان ایران به مدیریت کسب و کار، فناوری و اطلاعات، و مهارت های کارآفرین مشترک هستند.

مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری سه کشور منتخب از روش‌های فعال و گروهی استفاده می‌کنند و به‌طور کلی رویکردهای نو و جدید را به کار گرفته‌اند. فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در ایران رویکرد سنتی دارد و به روش‌هایی چون سخنرانی و پرسش و پاسخ و در درس عملی به کارآموزی محدود می‌شود.

روش‌های ارزشیابی مورد استفاده در ۳ کشور منتخب نیز بر اساس نتایج مورد انتظار از یادگیری و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری روش‌های نو و غیر سنتی است. در این کشورها تلاش شده است روش‌های ارزشیابی نتایج یادگیری را به‌طور عملی ارزیابی کند، استفاده از تیم‌های ارزیاب و خودارزیابی فراگیر از نقاط قوت و متناسب با محتوا و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری است. روش‌های ارزشیابی در ایران به آزمون‌های کتبی و شفاهی و آزمون عملی توسط مربی ختم می‌شود.

مقایسه عناصر اصلی برنامه درسی کشورهای منتخب با کشورمان ایران نشان می‌دهد اهداف و محتوای برنامه درسی تا حد زیادی به هم شباهت دارند اما در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی که در واقع بخش اجرایی برنامه درسی است اختلاف آشکاری نمایان است.

نتایج حاصل از بررسی عناصر برنامه درسی کشورهای منتخب و ایران در توجه به هریک از عناصر قصد کارآفرینانه نشان می‌دهد:

هند در تدوین اهداف برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای به‌طور مستتر توجه ویژه‌ای به ارتقا قصد و نیت کارآفرینانه داشته و تقریباً تمام عناصر قصد کارآفرینانه را شامل شده است.

در بحث محتوا، مهارت‌های کارآفرینانه در کار فناوری و اطلاعات و ارتباطات، یادگیری زبان‌های خارجی و حتی توجه به محیط‌زیست نشان‌دهنده همسویی اهداف و محتوا است. استفاده از روش‌های فعالی چون حل مساله، کار تیمی، مذاکره، انجام پروژه در محیط‌های واقعی متناسب با اهداف و محتوای تعیین شده است. استفاده از روش‌های ارزشیابی متنوع و روش خودارزیابی با روش‌های متناسب در ارتقا قصد کارآفرینانه متناسب است.

کشور آلمان به‌عنوان یک کشور صنعتی موفق، تأکید بیشتری روی مهارت‌های کارآفرینانه و حل مسائل و دنیای واقعی کار دارد و در بحث توجه به ارتقا هوش معنوی عملاً در اهداف

محتوا توجه خاصی دید نمی‌شود، اما تفکر انتقادی و حضور در محیط‌های کسب کار مورد توجه بوده است. روش‌های ارزشیابی نیز در برنامه درسی این کشور بیشتر بر مبنای سنجش مهارت‌ها است. اما نکته قابل توجه در برنامه درسی این کشور استفاده از فعالیت‌های یاددهی - یادگیری فعال مانند کارگروهی، مطالعه موردی، انجام پروژه و... همچنین روش‌های متنوع در ارزشیابی است.

کانادا نیز به‌عنوان یک کشور صنعتی و موفق در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، توجه خاصی به توانمندی‌های عملی دارد. این کشور نیز در بحث فعالیت‌های یاددهی - یادگیری از روش‌های متنوع و فعالی چون پژوهش‌های گروهی، مطالعه موردی، حضور در فضای واقعی کسب و کار استفاده می‌کند و از روش‌های ارزشیابی بیرونی به‌صورت تیم‌های ارزیاب برای ارزشیابی توانمندی‌ها و مهارت‌ها استفاده می‌کند. در ایران در اهداف برنامه درسی به‌صورت مستتر عناصر قصد کارآفرینانه مورد توجه بوده است. در بحث محتوا روی ساختار دانشی توجه شده از دیگر عناصر خصوصاً در مؤلفه پیچیدگی‌های شناختی و هنجارهای ذهنی که مربوط می‌شود به نگرش فرهنگی و تأثیر آن بر قصد کارآفرینانه توجهی دیده نمی‌شود. فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در ایران را نمی‌توان فعال نامید چراکه عملاً فراگیر نقش فعالی در آن ندارد. روش‌های سنتی و نسبتاً قدیمی و تأکید بر یادگیری تقلیدی با مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه و عناصر آن از جمله تصمیم‌گیری در شرایط پیچیده و یا تفکر انتقادی و نوآوری و خلاقیت مناسبتی ندارد. روش‌های ارزشیابی نیز محدود به آزمون‌های کتبی و شفاهی و آزمون‌های عملی است که توسط مربی انجام می‌گیرد.

توجه به باورهای فرهنگی و در واقع مؤلفه هنجارهای ذهنی عملاً در اهداف و سایر عناصر برنامه درسی ایران جایی ندارد. اما در کشورهای آلمان و کانادا با توجه به سیاست‌های آموزشی و هماهنگی بخش خصوصی و دولتی و شرکت‌های تجاری این موضوع به خوبی مورد توجه قرار گرفته است.

بر اساس یافته‌های جدول ۵ برنامه درسی هند در توجه به مؤلفه‌های پیچیدگی‌های ذهنی، نگرش، سبک‌شناختی، عمل‌گرایی و هوش معنوی به نسب موفق بوده است و در اهداف، محتوا، فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی مشهود می‌باشد. اما در مؤلفه هنجارهای

مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

ذهنی که در واقع به ایجاد نگرش فرهنگی مثبت به کارآفرینی در عناصر برنامه درسی این کشور مرتبط می‌شود به‌طور کامل مشاهده نمی‌شود.

برنامه درسی کشور آلمان در توجه به مؤلفه‌های پیچیدگی‌های ذهنی، نگرش، سبک‌شناختی، عمل‌گرایی و هنجارهای ذهنی موفق بوده است. اما در توجه به هوش معنوی جز در عنصر تفکر انتقادی چیز مرتبطی دیده نشد.

برنامه درسی کانادا نیز در توجه به اکثر عناصر زیر مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه به نسبت موفق عمل کرده است. در عناصر برنامه درسی این کشور به مؤلفه هوش معنوی نسبت به سایر مؤلفه‌ها، کمتر پرداخته شده است، اما نسبت به آلمان بالاتر می‌باشد.

برنامه درسی ایران در تدوین اهداف و محتوا تا حد زیادی مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه را مستتر دارد، اما در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی، فقط به ساختارهای دانشی و عمل‌گرایی پرداخته می‌شود و سایر مؤلفه‌ها موقوف مانده است.

### نتیجه‌گیری و تحلیل نهایی:

آموزش فنی و حرفه‌ای امروزه چیزی فراتر از کسب مهارت است. توانمندی حضور در بازار کار پیچیده و تغییرات مداوم و سریع در آن، نیاز به داشتن توانمندی‌ها و مهارت‌هایی چون فن‌آوری و اطلاعات، خلاقیت و نوآوری، ارتباط با دیگران و... نشان می‌دهد که شکل آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌بایست از صورت سنتی درآمده و با این پیچیدگی‌ها و تغییرات سریع همگام باشد. ایجاد ذهنیت نوآورانه و قصد کارآفرینانه به‌عنوان حلقه مفقوده آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند این نیازها را برطرف نماید.

بر همین اساس این پژوهش با هدف استفاده از تجارب کشورهای موفق در زمینه آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی و دانشگاهی و هم کارآفرینی، سه کشور مطرح را انتخاب و بر اساس روش تحلیل جرج بردی بررسی تطبیقی کرد. مطالعه برنامه درسی کشورهای منتخب نشان داد که در این کشورها نیز رویکرد قصد کارآفرینانه به‌طور کامل بر مبنای مدل مفهومی قصد صورت نمی‌گیرد و مهارت‌های کارآفرینانه بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. اما مؤلفه‌های قصد کارآفرینانه در عناصر برنامه درسی با بکارگیری رویکردهای متناسب در اهداف، محتوا، فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی تا حد زیادی لحاظ گردیده است.

مؤلفه‌هایی چون توجه به پیچیدگی‌های شناختی، ساختارهای دانشی، نگرش و عمل‌گرایی در هر سه کشور در عناصر برنامه درسی دیده می‌شود. در ایران در هدف‌گذاری و محتوا توجه مناسبی نسبت به مؤلفه‌های قصد شده است، اما در اجرا یعنی فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی روش‌های متناسب استفاده نمی‌شود.

مقایسه نتایج به‌دست‌آمده از این مطالعه با مطالعه‌های قبلی از جمله محمدی زاده (۱۳۹۵)، ثابت نژاد (۱۳۸۹)، باقر زاده (۱۳۹۵) و ملکی پور (۱۳۹۵) را تأیید می‌کند. نتایج آن پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهد که رویکرد برنامه درسی در ایران به‌صورت سنتی است و بازنگری در برنامه‌های درسی آموزش عالی و آموزش فنی و حرفه‌ای را لازم می‌دانند. روش‌های تدریس فعال مانند حل مسئله، روش‌های همیارانه، مذاکره و پروژه‌های تیمی و بازدید از شرکت‌های تجاری و گفتگو با کارآفرینان از جمله روش‌هایی است که جای خالی آن در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری ایران مشاهده می‌شود. روش‌های ارزشیابی نیز محدود به آزمون‌های کتبی و شفاهی و در دروس کارگاهی به‌صورت عملی است که توسط مربی صورت می‌گیرد. روش‌های ارزشیابی مانند خودارزیابی و ارزیابی پروژه‌های عملی در شرایط واقعی کسب و کار از جمله روش‌های متناسب با ارتقا قصد کارآفرینانه است که در هند به‌خصوص و در آلمان و کانادا نیز صورت می‌گیرد.

بر اساس بررسی تطبیقی انجام‌شده برنامه درسی کشورهای منتخب و ایران، بیشترین تطابق با مؤلفه‌های ارتقا قصد کارآفرینانه در برنامه درسی هند مشخص شد و گرچه بحث قصد کارآفرینانه به‌طور صریح در اهداف و سایر اصول مشخص نشده اما بررسی اهداف، محتوا و به‌ویژه فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی به کار گرفته شده در برنامه درسی این کشور تطابق بالایی با مؤلفه‌های ارتقا قصد کارآفرینانه دارد. مطالعه صورت گرفته در عناصر برنامه درسی کشور آلمان نشان می‌دهد، این کشور تأکید بیشتری بر مهارت‌های کارآفرینانه دارد تا قصد، اما فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی مورد استفاده از نوع فعال و فراگیر محور می‌باشد که ارتقا قصد کارآفرینانه را در پی خواهد داشت. برنامه درسی کانادا نیز به نسبت زیادی روی مهارت‌های کارآفرینانه متمرکز است، با این حال فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی این کشور نیز از نوع فعال و مطابق با



مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

ارتقا قصد کارآفرینانه می‌باشد. مطالعه برنامه درسی ایران نشان می‌دهد در بحث تدوین اهداف و محتواهای برنامه درسی تلاش زیادی شده است و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی مورد استفاده همچنان سنتی و غیرفعال محدود به چند روش سخنرانی، توضیحی و کار در کارگاه می‌باشد و در ارزشیابی نیز به آزمون‌های کتبی و عملی که توسط مربی به عمل می‌آید بسنده می‌شود.

نتایج این پژوهش حاکی از نکات ارزشمندی در برنامه درسی آموزش فنی و حرفه‌ای این کشورها می‌باشد که می‌تواند برای بازنگری برنامه‌های درسی موجود آموزش و فنی و حرفه‌ای در کشورمان راهگشا باشد:

- توجه و تأکید همه‌جانبه دولت و سیستم آموزشی به کارآفرینی، به طوری که دولت هند با تأکید بر این موضوع تنها راه برون‌رفت از بیکاری و رسیدن به توسعه را کارآفرینی اعلام کرده و سیاست‌های کلانی را در حوزه آموزش و پرورش به کار گرفته است و کشورهای آلمان و کانادا نیز به‌عنوان کشورهای پیشرو در زمینه آموزش فنی و حرفه‌ای، طی دهه‌های گذشته برنامه‌های درسی خود را به طور مداوم بازبینی نموده و کارآفرینی را جزء لاینفک آن قرار داده‌اند.

- عزم همه‌جانبه و همکاری و هماهنگی سیستم آموزشی و صنعت و مؤسسات تجاری در هر سه کشور در زمینه آموزش کارآفرینی

- عدم تمرکز در آموزش و طراحی و اجرای برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای بر اساس نیاز هر منطقه و استان در هر سه کشور و نظارت دقیق دولت بر آموزش‌ها

- توجه به کارآفرینی و آموزش کارآفرینی هم در برنامه درسی و هم در برنامه غیررسمی و فوق‌برنامه سیستم آموزشی هر سه کشور وجود دارد.

- نتایج یادگیری در برنامه درسی آموزش کارآفرینی این کشورها در حوزه فنی و حرفه‌ای به‌صورت شفاف مشخص شده و محتوا و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و همچنین شیوه‌های ارزشیابی بر اساس رسیدن به این نتایج یادگیری مشخص شده‌اند. نکته جالب توجه در مطالعه اهداف و نتایج یادگیری مدنظر کشورهای مطالعه شده، تأکید بر نتایج یادگیری نسبت به اهداف از قبل تعیین شده است. نتایج یادگیری مبتنی بر توانمندی

فراگیر و مسیری که در طول فرایند یادگیری می‌بایست طی کند، معین شده و کاملاً شفاف می‌باشد. همچنین توجه به بعد شناختی و نگرشی در نتایج یادگیری که مبنای ارتقا قصد کارآفرینانه است به‌وضوح و با تأکید فراوان در برنامه درسی کشورهای مطالعه شده، دیده می‌شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش و جدول شماره ۳ و ۴، اهداف برنامه درسی با محوریت کارآفرینی و توجه به ایجاد و ارتقا قصد کارآفرینانه، روش‌های نوین تدریس و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری فعال مانند پژوهش گروهی، بازدیدهای علمی، گفتگو با کارآفرینان، کارآموزی در مؤسسات اقتصادی، ایفای نقش و کار گروهی استفاده شده است.

در روش‌های ارزشیابی در کشورهای مطالعه شده، استفاده از تیم‌های ارزیاب، خودارزیابی و ارزیابی کیفیت کسب و کار ایجاد شده از جمله روش‌های ارزشیابی مورد استفاده بود که بر اساس نتایج یادگیری مشخص شده در برنامه درسی آن‌ها است و همسویی بالایی با آن دارد. به‌عنوان مثال در ارزیابی تغییر نگرش شیوه خودارزیابی، در ایجاد مهارت‌های فردی و تخصصی، گروه ارزیاب و در ایجاد کسب و کار ارزیابی کیفیت از روش‌های مناسب ارزشیابی است و ملاک ارزیابی صرفاً آزمون‌های کتبی و شفاهی و شیوه‌های سنتی نمی‌باشد.

طی سال‌های گذشته در ایران نیز بحث کارآفرینی در سیستم آموزشی و به‌خصوص آموزش فنی و حرفه‌ای مورد تأکید و توجه قرار گرفته و در آموزش رسمی کارآفرینی در هنرستان و هم در برنامه‌های درسی دانشگاه فنی و حرفه‌ای درسی با عنوان کارآفرینی در نظر گرفته شده و در حال اجرا می‌باشد. اما مطالعه اهداف کلان آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی در ایران نشان می‌دهد، تأکید اصلی در حوزه آموزش فنی و حرفه‌ای تربیت تکنسین برای حضور در صنعت و بازار کار است و بخش کارآفرینانه و ارزش آفرینانه آن کم‌رنگ‌تر است (محمدامین زاده (۱۳۹۴) باقر زاده (۱۳۹۵) ...). اهداف معین شده در برنامه‌های درسی حوزه فنی و حرفه‌ای در زمینه کارآفرینی به‌صورت کلی و آرمانی مشخص شده است و به نسبت کشورهای مورد مطالعه شفافیت کمتری دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد روش‌های تدریس و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در ایران همچنان به‌صورت سنتی و غالباً سخنرانی صورت می‌گیرد و هدف غالب در آموزش کارآفرینی انتقال دانش کارآفرینی است، به همین جهت نیز ارزشیابی عمدتاً

به صورت آزمون‌های کتبی برگزار می‌شود؛ درحالی‌که که فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در آموزش کارآفرینی و ارتقا قصد کارآفرینانه نقش کلیدی دارد و شاید همین، یکی از دلایلی است که برنامه درسی کشور ما نتوانسته آن‌طور که باید کارایی لازم را در اشتغال‌زایی و کارآفرینی داشته باشد (نتایج پژوهش‌های جعفری هرندی (۱۳۹۴)، شریف (۱۳۸۶)).

با توجه به ضرورت محوریت قصد کارآفرینانه در آموزش‌های کارآفرینی ضروری است که برنامه‌های درسی آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی در ایران بازنگری شود و؛

- نتایج آموزشی به صورت شفاف و به صورت نتایج یادگیری مدون گردد.
- روش‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های تدریس از حالت سنتی خارج شود و از شیوه‌های همسو با نتایج یادگیری مناسب، استفاده شود.
- به لحاظ اهمیت فعالیت‌های یاددهی - یادگیری در ایجاد قصد کارآفرینانه، آگاه‌سازی مدرسان درس کارآفرینی و تمامی دروس دیگر و آشناسازی ایشان با روش‌های تدریس نوین، نقش و اهمیت فراگیر محوری در آموزش و توجه به فرایند یادگیری و ارجحیت آن بر اهداف از پیش معین‌شده ضروری است.
- برای ایجاد قصد کارآفرینانه در فراگیران می‌بایست مدرسان حوزه فنی و حرفه‌ای نیز نگاهی کارآفرینانه و ارزش آفرینانه به آموزش داشته و از شیوه‌های نوین تدریس در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری استفاده نمایند و رویکرد حاکم بر کل برنامه درسی فنی و حرفه‌ای رویکردی کارآفرینانه باشد. تحقیقات خاتمی کیا (۱۳۹۳)، میرزا بیگی (۱۳۹۳) و... نیز نشان می‌دهد که به‌طورکلی توجه به مؤلفه‌های کارآفرینی در برنامه‌های درسی آموزش عالی ایران ناچیز است.

برای ایجاد قصد کارآفرینانه، صرفاً محتوای دانش کارآفرینانه مفید نمی‌باشد و محتوا باید به صورت منعطف، قابل دسترس و با تنوع زیاد و در جهت تغییر نگرش و ایجاد قصد کارآفرینانه تدوین و به کارگرفته شود. ایجاد قصد کارآفرینانه به‌عنوان اولین و شاید مهم‌ترین قدم نسبت به شایستگی‌های کارآفرینانه باید مورد توجه قرار بگیرد، چراکه با ایجاد قصد می‌توان به رفتار کارآفرینانه امیدوار بود، اما ایجاد مهارت در فراگیر درحالی‌که قصد و نیت در آن تقویت نشده باشد ممکن است به رفتار کارآفرینانه ختم نگردد.

## منابع

احقر، قدسی. (۱۳۹۴) برنامه درسی، روش‌های تدریس و سبک‌های یادگیری. تهران. نشر موسسه فرهنگی و هنری هنر نوین مهرآرنگ..

احمد پور داریانی، محمود. (۱۳۸۰) کارآفرینی: تعاریف و الگوها، تهران: شرکت پردیس ۵۷ اسلامیان، حسن. شریعت نژاد، رقیه. قدوسیان، علی. محمد سبحانی، علی. (۱۳۹۴) کاربست نظریه‌های یادگیری در برنامه درسی و تدوین. تهران. نشرارسطو

آقازاده، احمد (۱۳۸۶) آموزش و پرورش تطبیقی، تهران. انتشارات سمت  
باقزاده، زهره (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای کشورهای منتخب و ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی. تهران. ایران

ثابت نژاد، حمید رضا. حاتم زاده علیرضا. فلاح وحدتی جو، مجید. محمد هاشمی، زهرا (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشورهای آلمان و ایران. طرح پژوهشی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور. وزارت کار و امور اجتماعی

جعفری هرندی، رضا (۱۳۹۴) میزان کارایی بیرونی دانشگاه فنی و حرفه‌ای طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰ (مورد پژوهش آموزش‌شکده فنی و حرفه‌ای استان یزد). فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی. شماره ۹. ۱۷۹-۱۷۳۱۱

ختیفر، حسین. (۱۳۹۵) نگاهی دوباره به روش‌ها و فنون تدریس. ن. قم. شر موسسه بوستان کتاب.

سایت رسمی دانشگاه فنی و حرفه‌ای [www.tvu.ac.ir](http://www.tvu.ac.ir)

سایت رسمی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای [www.irantvto.ir](http://www.irantvto.ir)

سایت رسمی سازمان پژوهش و برنامه ریزی درسی [www.medu.ir](http://www.medu.ir)

شریف، مصطفی. نیکخواه، محمد. نیلی، محمد رضا (۱۳۸۶) کارایی بیرونی شاخه فنی و حرفه‌ای آموزش متوسطه شهرستان شهرکرد، بر مبنای دو شاخص اشتغال و ادامه تحصیل فارغ التحصیلان. مجله دانشور رفتار، ۲۷. ۵۵-۶۸

شریف، سید مصطفی. جمشیدیان، عبدالرسول. رحیمی، حمید و نادری، ناهید (۱۳۹۰) تحلیل وضعیت آموزش کارآفرینی در آموزش عالی ایران. توسعه کار آفرینی، سال سوم، شماره ۱۱. ص ۱۰۶-۸۷۷۹  
فتح آبادی، محمد باقر (۱۳۸۰). بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۶. شاخه

کاردانش استان مرکزی: شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان

فردانش، هاشم. (۱۳۸۷) روش‌های تدریس پیشرفته. تهران. انتشارات کویر.

فرشاد، مجید. (۱۳۷۴). بررسی رابطه آموزش‌های رسمی فنی و حرفه‌ای با اشتغال. گزارش طرح

تحقیقی، پژوهشکده تعلیم و تربیت

مطالعه تطبیقی برنامه درسی فنی و حرفه‌ای (رسمی و آکادمیک) با تأکید بر ...

کدیور، پروین. (۱۳۹۵) روانشناسی یادگیری. تهران. انتشارات سمت.  
کرامتی، محمدرضا. (۱۳۸۴) یادگیری از طریق همیاری. تهران. نشر فراانگیزش.  
مبارکی، محمد حسن. یداللهی، جهانگیر. زالی، محمد رضا (۱۳۸۹). بررسی تاثیر ایده کارآفرینانه بر شکل  
گیری قصد کارآفرینانه دانشجویان. اولین کنفرانس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی، شیراز  
مبارکی، محمد حسن. کلابی، امیر محمد. مهربانی. روزا. (۱۳۹۳) الگوهای تصمیم‌گیری کارآفرینان: روش  
ها، چارچوب‌ها و نقشه‌های ذهنی (رویکرد کیفی). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم  
انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

محمد امین‌زاده. لیلا، سیفی. ع. فقیهی (۱۳۹۴) ارزیابی برنامه درسی دوره متوسطه (شاخه کار و دانش)  
با نظر به موضوع کار آفرینی از دیدگاه متخصصان. دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی. سال  
سوم. شماره ۴. ص ۱۴۳-۱۶۴

محمدی زاد، سمیه (۱۳۹۵) بررسی تطبیقی دانشگاه فنی و حرفه‌ای ایران با دانشگاه‌های فنی و حرفه‌ای  
کشورهای منتخب. کنگره ملی آموزش عالی در ایران

ملکی پور، احمد. حکیم زاده، رضوان. دهقانی، مرضیه. زالی، محمدرضا (۱۳۹۵) مطالعه تطبیقی برنامه  
درسی آموزش کارآفرینی در قلمرو رشته‌های کارشناسی علوم اجتماعی و رفتاری در دانشگاه  
تهران با دانشگاه‌های پیشرو جهان. مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی. تابستان ۱۳۹۵، صفحه  
89-113

میرزا بیگی، محمد علی. فاطمی، اشرف السادات (۱۳۹۳) سهم مهارت‌های کارآفرینی در برنامه‌ریزی  
درسی دوره‌های کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی. اولین کنفرانس بین‌المللی کیفیت در برنامه  
درسی آموزش عالی، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان  
(خوراسگان)، ایران.

میرهادی، سید مهدی (۱۳۸۰) بررسی میان‌اشتغال فارغ‌التحصیلان مهارت‌های کاردانش در مشاغل  
مرتبط در استان اصفهان در سال ۱۳۷۹. گزارش اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان  
نویدی، احد. برزگر، محمود. (۱۳۹۰) ارزشیابی دوره‌های کاردانی آموزش فنی و حرفه‌ای. مجله  
نوآوری‌های آموزشی. شماره ۴۲

نیکخواه، محمد (۱۳۸۲) بررسی کارایی درونی و بیرونی شاخه فنی و حرفه‌ای آموزش متوسطه شهرستان  
شهرکرد طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان

A Pan-Canadian Study of Career Education. **The learning partnership public  
education Canada's future.** November 2013  
Aboubakr Abdeen Badawi ( 2013). **TVET and entrepreneurship skills.**  
**UNESCO- UNEVOC.** Revisiting global trends in TVET

- Bridge, S. , & O'Neill, K. (2012). **Understanding enterprise: entrepreneurship and small business**. Palgrave Macmillan
- Cecile Nieuwenhuizen, Darelle Groenewald, John Davids, Leon Janse van Rensburg and Chris Schachtebeck (2016). **Best practice in entrepreneurship education. Problems and Perspectives in Management** (open-access) , 14 (3-2). doi:10. 21511/ppm. 14 (3-2). 2016. 09
- Davidsson,P. , (1991) ,**Continued entrepreneurship**. jurnal of Business venturing 6 (6) : 405-429.
- Drennan,Judy and saleh ,Md Abu. (2008). **Dynamics of Entrepreneurship intentions of MBA students :an asan developing country perspective**. Queensland university of techonology.
- Drucker, P. F. (1964). **The big power of little ideas**. Harvard Business Review, 42 (3) , 6. )
- Drucker, P. F. (199۰). **The discipline of innovation**. Harvard business review, 76 (6) , 149-157. )
- Entrepreneurship Education In Germany -**Brief Overview Of German Specific Aspects In Entrepreneurship Education For the DESERVE Project**. (2012) Co-funded By the Lifelong Learning Programme Of the European Union
- Etzioni, A. (1987). **Entrepreneurship, adaptation and legitimation: a macro-behavioral perspective**. Journal of Economic Behavior & Organization, 8 (2) , 175-189. )
- European commission (2009). **Entrepreneurship in vocational education and traning (final riport of the expert group)**. SME. Competitiveness,pp. 1-45} }
- European commission (2012). **Building Entrepreneurial Mindests and skills in the EU**. Guidebook series. How to Support SMEpolicy from Structural Funds,pp. 1-80}
- Farmer, S. M. , Yao, X. , & Kung-Mcintyre, K. (2011). **The behavioral impact of entrepreneur identity aspiration and prior entrepreneurial experience**. Entrepreneurship Theory and practice, 35 (2) , 245-273. )
- Fayolle,Alain,Gailly,benoit,lassas-clerc-narjiss (2006). **Effect and counter-effect of entrepreneurship education and social context on students intentions**. jurnal of estudios de economic applicada., vol24-2,509-523
- Gibb,A. (2002). **In pursuit of a new‘ enterprise’an‘entrepreneurship’ paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge**. International Journal of Management Reviews, 4 (3) , 233-269. (
- Government of India (2015). **National policy on skill development and entrepreneurship. Ministry of skill development and entrepreneurship Government of India (GoI)**. Retrieve from:http ://www. skilldevelopment 2015
- Hirsch R,D &Peter,M , P (2005) **Establishing a new business venture unit with in a firm**. jurnal of business venturing ,vol 1. pp,307-322. Institutes - a

- Case Study of the Prescribed, Adopted and Enacted Curriculum in and around Bangalore. In: International journal for research in vocational education and training 4 , 1, pp. 69-94. DOI: <http://dx.doi.org/10.13152/IJRVET.4.1.4>
- Isabella Hatak and Elisabeth Reiner. (2010) **Entrepreneurship education in secondary schools. Education systems, teaching methods and best practice.** a survey of Austria, Finland, France, Germany, Italy, Spain, Sweden.
- John E. Lyons, Bikkar S. Randhawa, Neil A. Paulson (1991) **The Development of Vocational Education in Canada.** Canadian journal of education.
- Kolvareid, L. , (1996) , “**Prediction of employment status choice intentions Entrepreneurship**”, Theory and practice, 21 (1) :47-57
- Krueger, N. (1993). **The impact of prior entrepreneurial exposure on perceptions of new venture feasibility and desirability.** Entrepreneurship: Theory and practice, 18 (1) , 5-22. )
- Krueger, N. F. , & Brazeal, D. V. (1994). **Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs.** Entrepreneurship: theory and practice, 18, 91-91. )
- Krueger, N. F. , Reilly, M. D. , & Carsrud, A. L. (2000). **Competing models of entrepreneurial intentions.** Journal of business venturing, 15 (5) , 411-432. )
- Lea Zenner, Kothandaraman Kumar, and Matthias Pilz. (2017) **Entrepreneurship Education at Indian Industrial Training Institutes { A Case Study of the Prescribed, Adopted and Enacted Curriculum in and around Bangalore.** International Journal for Research in Vocational Education and Training (IJRVET) Vol. 4, Issue 1, April 2017, 69-94
- Liñán, F. (2008). “**Skill and value perceptions: how do they affect Int Entrep entrepreneurial intentions?**” Manag J 4, pp:257–272.
- Liu, D. , Li, L. , & Hong, W. (2008). **A Comparative Study for Entrepreneurial Education in China-US Universities.** In 1st International Conference on Engineering and Business Education (ICEBE) , Wismar, Germany. )
- Manitoba Education Cataloguing in Publication Data (2013) **Manitoba Education School Programs Division Winnipeg, Manitoba, Canada** ISBN: 978-0-7711 53914 <[www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/teched/sy\\_tech\\_program.html](http://www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/teched/sy_tech_program.html)>
- McClelland, D. C. (1962). **Business drive and national achievement.** Harvard Business Review, 40 (4) , 99-112.
- Miss Kusum Kaushik (2014) **Vocational Education in India.** International Journal of Education and Information Studies. ISSN 2277-3169 Volume 4, Number 1, pp. 55-58 © Research India Publications. <http://www.ripublication.com>
- Mouzakitis, G. S. (2010). **The role of vocational education and training curricula in economic development.** Procedia-Social and Behavioral Sciences , 2 (2) , 3914-3920.
- OECD reviews of vocational education and training (2011). **Learning for Jobs.** [www.oecd.org/edu/learningforjobs](http://www.oecd.org/edu/learningforjobs)

- OECD Reviews of Vocational Education and Training. **Key messages and country summaries.** © OECD ) 2015 (rights@oecd. org.
- Onstenk, J. (2003). **Entrepreneurship and vocational education.** European educational research journal, 2 (1) , 74-89. }
- Promotion of SME competitiveness Entrepreneurship) (2015). [http: // ec.europa. eu/enterprise/policies/sme/promotingentrepreneurship/index\\_en. htm](http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promotingentrepreneurship/index_en.htm)
- Robinson, P. B. , Stimpson, D. V. , Huefner, J. C. , & Hunt, H. K. (1991). **An attitude approach to the prediction of entrepreneurship.** Entrepreneurship theory and practice, 15 (4) , 13-31. )
- S. Vaidya (2014) , **Developing Entrepreneurial Life Skills, SpringerBriefs in Education**, DOI: 10. 1007/978-81-322-1789-3\_2, © The Author (s) 2014
- Schumpeter, J. A. (1934). **The theory of economic development:** An inquiry in to profits, capital, credit, interest, and the business cycle, transaction publishers.
- Shan, S. and Venkataraman, S. (2000). **The promise of entrepreneurship as a field of research.** Academy of management review, 25, 217-226
- Shapiro, A. (1982). **Social dimensions of entrepreneurship.** In **the encyclopedia of Entrepreneurship.** (Eds. ). C. Kent, D. Sexton, & K. Vesper. Englewood Cliffs, NJ. Prentice Hall, 72-90
- Susan K. Taylor Heather Creech (2012) **Technical–Vocational Education for Sustainable Development in Manitoba.** © 2012 The International Institute for Sustainable Development. Published by the International Institute for Sustainable Development. [www. iisd. org](http://www.iisd.org)
- The Teaching and Practice of Entrepreneurship within Canadian Higher Education Institutions.** Public Works and Government Services Canada Ottawa ON K1A 0S5. December 2010
- Tom Martin & Associates (2016). **The TMA Report: Best Practice in Entrepreneurship Education and Training in the Further Education & Training sector** [www. tma. ie](http://www.tma.ie)
- Turker duygu and selcuk, senem sonmez,. (2009). **Which factors affect entrepreneurial intention of university students?.** Jurnal of European industrial training. vol 33. No 2 ,. pp142-159
- Urbano, Aponte, M. To ledano, N. (2008) **Doctoral education in entrepreneurship : “a European Case study “,** journal of Business venturing (g) ;405-429
- Zenner, Lea. Kumar, Kothandaraman. Pilz, Matthias (2017). **Entrepreneurship Education at Indian Industrial Training.** International Journal for Research in Vocational